

Tervaleppämetsät

Krister Karttunen & Aira Kokko

Luonnonsuojelulain luontotyyppikoulutus
16.5.2024

Suomen ympäristökeskus
Finlands miljöcentral
Finnish Environment Institute

Määritelmä

Asetus

Luonnonsuojelulain 64 §:n 1 momentissa tarkoitetaan:

...

4) tervaleppämetsällä aluetta, joka on luontaisesti syntynyt korpi, luhta tai lehto, jossa tervaleppä on runkoluvultaan valtapuuston runsain laji;

Luonnonsuojeluasetuksen perustelumuu

Tervaleppämetsät käsittävät tervaleppävaltaiset metsät ja suot: tervaleppäkorvet, tervaleppäluhdet ja tervaleppälehdot. Tervaleppä on runkoluvultaan luontotyyppin runsain puulaji. Rantojen kapeita, vain muutamien metrien levyisiä tervaleppäesiintymiä ei lueta tervaleppämetsiksi. Tervaleppäkorvet ovat lehto- tai ruohokorpia, joiden kasvillisuutta luonnehtivat kostean kasvupaikan ruohot tai saniais.

Tervaleppäluhdille on ominaista märkyys ja pysyvä pintavesien vaikutus. Vallitsevana aluskasvillisuutena voi olla esimerkiksi saniaisia, keltakurjenmiekkaa, korpikaislaa, järvikortetta, järviruokoa tai saroja. Tervaleppälehdot ovat kosteita tai tuoreita lehtoja, joiden kasvillisuus on saniais- tai ruohovaltaista. Tervaleppäkorvet, -luhdet ja -lehdot sijaitsevat tyypillisesti rannoilla tai laajempien soiden reunoilla. Ne esiintyvät usein yhdessä muodostaen suojeltavan ekologisen kokonaisuuden, johon luetaan myös tervaleppämetsien reunojen nuoret sukkessiovaiheet. Tervaleppämetsät ovat herkkiä vesitalouden muutoksille.

Määritelmä

Selkeä laajennus verrattuna vanhan luonnonsuojelulain 29 §:n suojeltuun 'tervaleppäkorpeen', joka käsitti (nimestään huolimatta) vain osan kasvitieteellisen luokittelun tervaleppäluhdista (saniais-, vehka- ja kurjenmiekkavaltaisia tervaleppäluhtia).

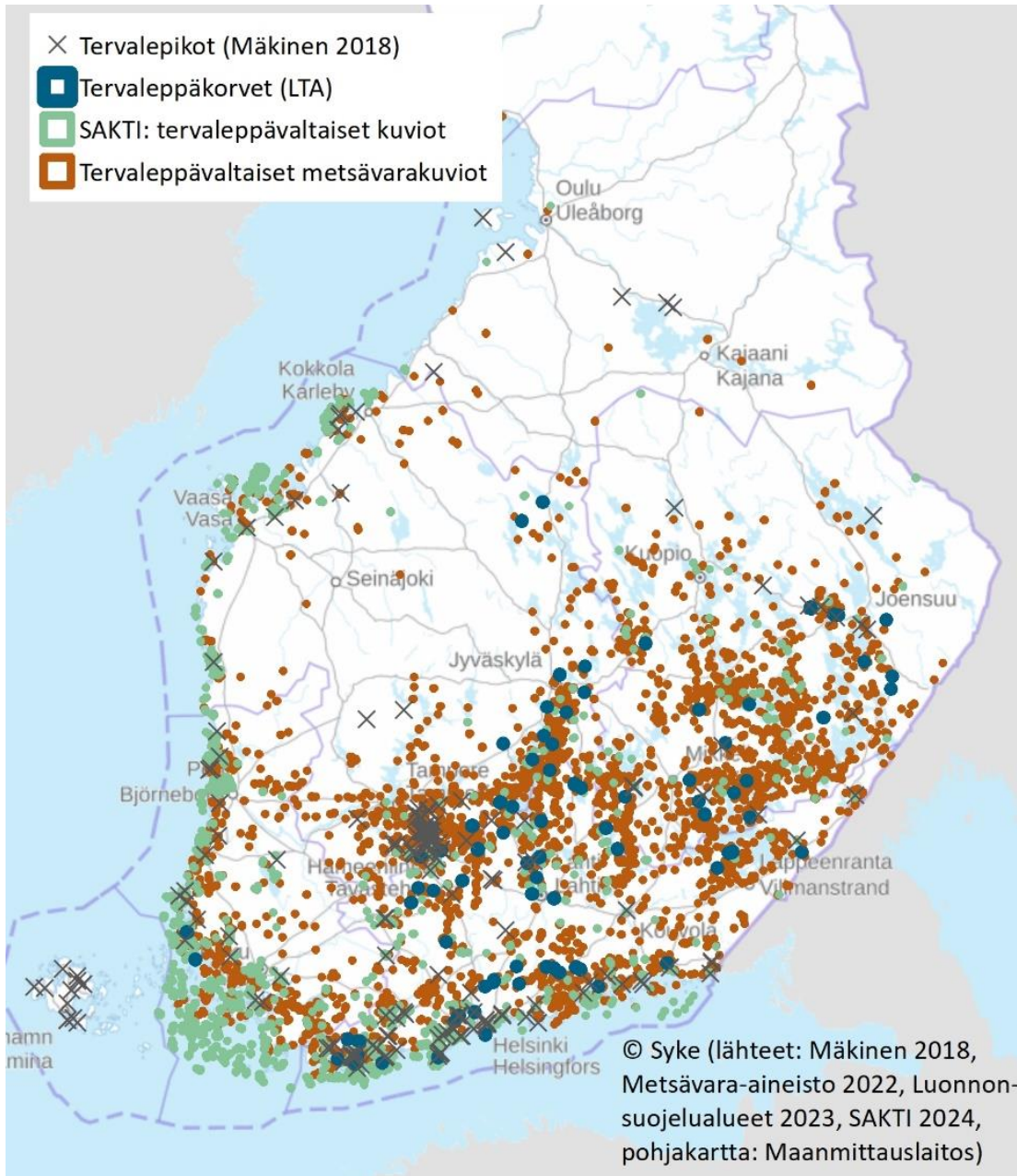
Täydentävä tulkinta inventointiopasluonnoksessa:

- Myös entisille pelloille, niityille, laitumille tai laskettujen vesistöjen vesijättömaalle luontaisen sukcession myötä syntyneet esiintymät tulkitaan luontotyyppiin kuuluviksi, mikäli ne täyttävät luontotyyppin ominaispiirteet.

Kuva: Anne Raunio

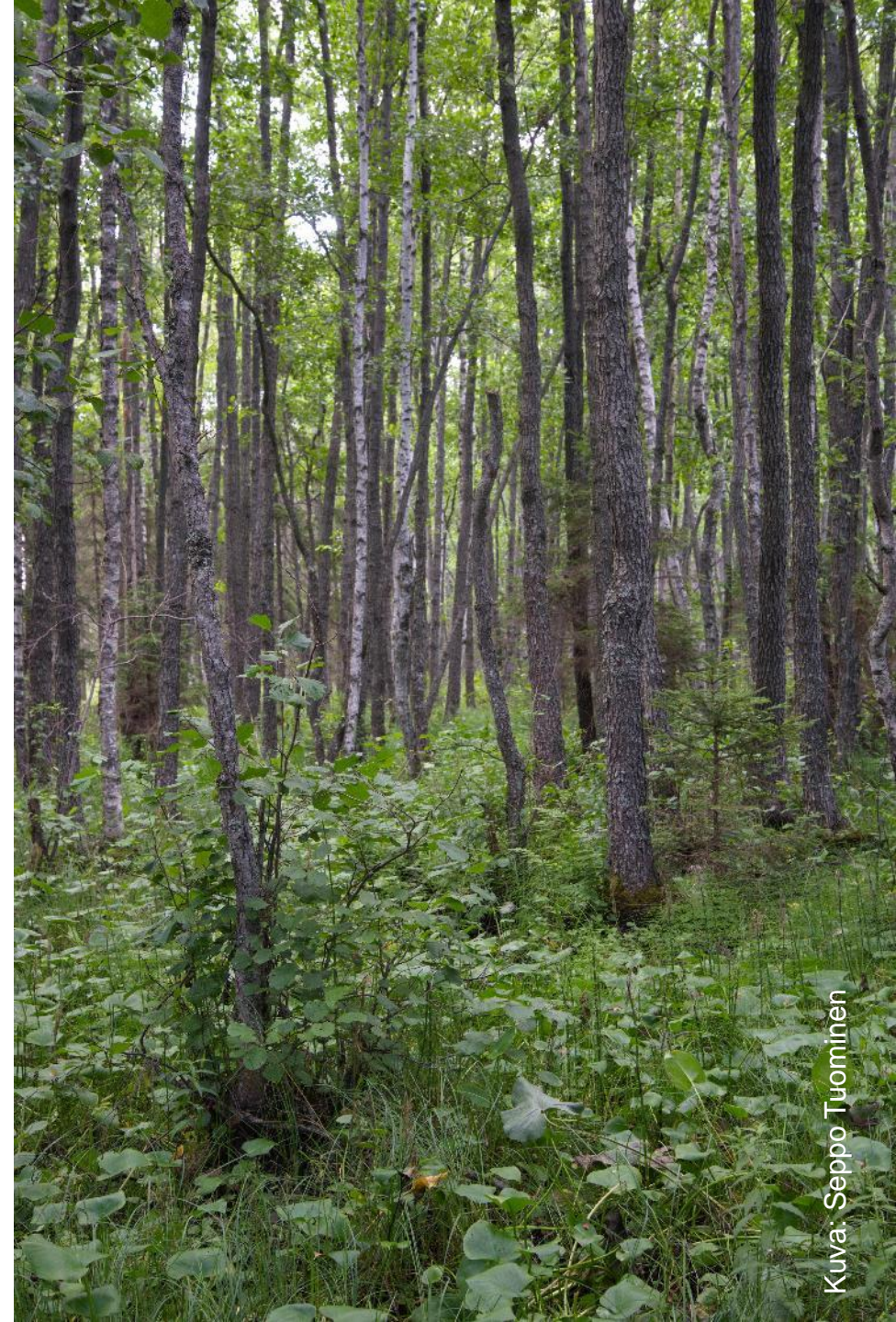
Levinneisyys

- Esiintymisen painopistealueita Lounais- ja Etelä-Suomen saaristo- ja rannikkoseudut, Hämeen seutu ja Järvi-Suomi
- Tietolähteitä mahdollisista esiintymistä, mm.:
 - Vanhan LS-lain 29 §:n 'tervaleppäkorpien' raja- ja inventointiaineistot
 - Sakti-tietojärjestelmä (Metsähallitus): Tervaleppävaltaiset kuviot
 - Mäkinen, Ahti 2018. Vegetation and ecology of black alder (*Alnus glutinosa* (L.) Gaertn.) dominated swamps and mesic forest sites in Finland. Suo 69(2–3): 47–132. Suo - Mires and peat vol. 69. – 200 tutkittua esiintymää (liite 1)
 - Suomen metsäkeskuksen metsävara-aineisto: tervaleppävaltaiset metsävarakuviot.
<https://www.metsaan.fi/paikkatietoaineistot>.

Yleistä ekologiasta

- Tervaleppä suosii kosteita kasvupaikkoja, joissa hitaasti virtaavat pinta- ja/tai pohjavedet tuovat ravinteita kasvillisuudelle.
- Tervaleppämetsät heterogeeninen ja lajistollisesti monimuotoinen luontotyyppi - sisältyy erilaisia turvealustaisia reheviä luhta- ja korpielinympäristöjä, sekä kivennäismaan keski- ja runsasravinteisia lehtoja.
- Kasvillisuustyypit vaihtuvat toisikseen ilman selvää rajaa.
- Puusto usein hyväkasvuista ja kookasta, mutta voi olla paikoin myös kitukasvuisempaa.
- Järeät rungot, tyvimättäät, kuolleet rungon osat ja lahot pysty- ja maapuut tarjoavat monenlaisia elinympäristöjä.
- Tyypillisesti meren ja järvien rannoilla, jokisuistoissa, jokien ja purojen varsilla, kivennäismaan painanteissa, soiden reunoilla tai maankohoamisrannikon nuorilla soilla.
 - Etenkin levinneisyytensä pohjoisrajoilla tervaleppämetsät esiintyvät tyypillisesti lähteiden ja lähdepurojen yhteydessä.

Kuva: Seppo Tuominen

Luonteenomainen ekologinen tekijä on sukkessio, joka voi näkyä kasvillisuuden vyöhykkeisyytenä rantaesiintymissä tai vähittäisenä ajallisena sukkessiokehityksenä tyypistä toiseksi.

Kasvillisuus

Tervaleppäluhdet

- Pintavesien pysyvä tai pitkäaikainen vaikutus näkyy luhtaisuutta indikoivan lajiston esiintymisenä, myös pohjavesivaikutusta ilmentävää lajistoa voi olla.
- Vallitsevana aluskasvillisuudessa esimerkiksi saniaisia, ruohoja, kuten keltakurjenmiekkää, vehkaa, korpikaislaa, järvikortetta, järviruokoa tai saroja (kasvillisuudesta ja lajistosta, ks. Mäkinen 2018).
- Vedenpinnantasoiltaan ja kasvillisuudeltaan erilaisten osien mosaiikki, jossa kuivemmat mätäspinnat vaihtelevat märkien väli- ja rimpipintojen kanssa.
- Turvekerros on ohut ja sammalkerros aukkoinen.

Kuva: Hannu Noustainen

Kuva: Ahti Mäkinen

Kuva: Seppo Tuominen

Kuva: Seppo Tuominen

Tervaleppäkorvet

- Saniais- ja ruoholehtokorvia, ruoho- ja heinäkorvia tai saniaiskorvia.
- Korpisuutta indikoivaa lajistoa enemmän kuin luhtaisuutta indikoivaa, lähteisyyttä indikoiva lajisto tyypillistä.
- Vedenpinnantasoiltaan ja kasvillisuudeltaan erilaisten osien mosaiikki.
- Luhtiin verrattuna turvekerros keskimäärin paksumpi (lehtokorvilla jää kuitenkin alle 25 cm), sammalkerros keskimäärin peittävämpi ja rahkasammalia esiintyy runsaammin.
- Tyypillisesti pienialaisia vaihettumatyypppejä.
- Esiintyminen ja ominaisuudet tunnetaan toistaiseksi huonosti.

Kasvillisuus

Tervaleppälehdot

- Kenttäkerros on monilajinen ja siinä esiintyy etenkin lehtojen saniaisia ja ruohoja.
- Sammalkerros usein aukkoinen.
- Pääosin kosteita ja runsasravinteisia lehtoja, myös tuoreita ja keskiravinteisia voi esiintyä.
- Mäkinen (2018) kuvannut lehtojen kasvillisuutta ja erottanut soreahiirenporras-mesiangervo-, soreahiirenporras-, mesiangervo-, isonokkos- ja vadelmatyypin tervaleppälehtoja.

Kuvat: Sèppo Tuominen

Luonnontilaisuuden luokittelu

Luonnontilainen

Luontotyyppi on kehittynyt ilman ihmisen aiheuttamia muutoksia tervaleppämetsän ominaispiirteisiin

- vesitalous luonnontilainen (ojittamaton tai oja, joka ei vaikuta vesitalouteen) ja maa muokkaamaton
- korvissa ja luhdissa suon peruspintojen vaihtelu luonnontilainen (mosaiikkimaisuus, mätäs- väli- ja rimpipintojen vaihtelu)
- metsä luontaisesti syntynyt, luontainen sukkessiokehitys puustossa ja kasvillisuudessa
- puuston luonnontilaiset rakennepiirteet (eri-ikäisrakenteisuus, luontainen tilajakauma, kuolleet pysty- ja maapuut). Sukkession alkuvaiheessa olevassa tervaleppämetsässä puusto voi olla myös nuorta
- ei kulttuurilajeja ja vieraslajeja.

Luonnontilaisen kaltainen

Luontotyyppi on kehittynyt luontaisesti ja luontotyypin ominaispiirteet ovat säilyneet huolimatta ihmisen aiheuttamista luontotyyppiin vaikuttavista tekijöistä

- merkkejä ihmistoiminnasta, kuten ojitusvaikutusta, vanhoja hakkuujälkiä, lahoppuuta korjattu pois, puuston kerroksellisuudessa ja tilajärjestyksessä yksipuolistumista, kasvillisuuden kulumista
- lajistossa voi olla kulttuurinsuosijalajeja ja/tai vieraslajeja, mutta eivät vallitsevia.

Kuva: Seppo Tuominen

Kuva: Seppo Tuominen

Luonnontilaisuuden luokittelu

Ei luonnontilainen tai siihen verrattava

Luontotyyppi ei ole kehittynyt luontaisesti tai luontotyyppin ominaispiirteet ovat merkittävästi muuttuneet, kuten

- voimakas ojitusvaikutus tai maanmuokkaus
- voimakkaasti hakattu
- istutetut ja kylvetyt metsät tai muut talousmetsät, joissa hoitotoimet (esim. uudistusalan raivaus, kylvö, taimikon hoito, karsinta, hakkuut) ovat merkittävästi muuttaneet ominaispiirteitä.

Viereisen lammen laskuoja on kuivattanut tervaleppäluhdan. Turvekerros on ohentunut ja painunut useita kymmeniä senttejä.

Kuva: Seppo Tuominen

Suojelutason kannalta tärkeiden esiintymien tunnistaminen

- Huomioidaan luontotyyppin levinneisyys, alueellinen yleisyys, kytkeytyvyys, luonnontilaisuus, edustavuus ja uhanalainen lajisto.
- Laajat ja yhtenäiset esiintymät, joissa esiintyy edustavasti luontotyyppin eri alatyyppejä ja joissa sukkessiokehitys toimii luontaisella tavalla, ovat erityisen arvokkaita.
- Luontotyyppi on nykyisin harvinainen, joten merkittäviä ovat sekä jäljellä olevat luonnontilaisena säilyneet esiintymät että luonnontilaiseen verrattavat esiintymät.
- Tervaleppämetsiin sisältyvistä luhtatyypeistä harvinaisimpia ovat nevimarre-, keltakurjenmiekka- ja korpikaislatyyppin esiintymät.
- Eri alatyypin tilanne tunnetaan vielä puutteellisesti – inventointi tuo lisää tietoa esiintymistä, niiden luontotyypeistä ja tilasta, ja auttaa jatkossa priorisoinnissa.

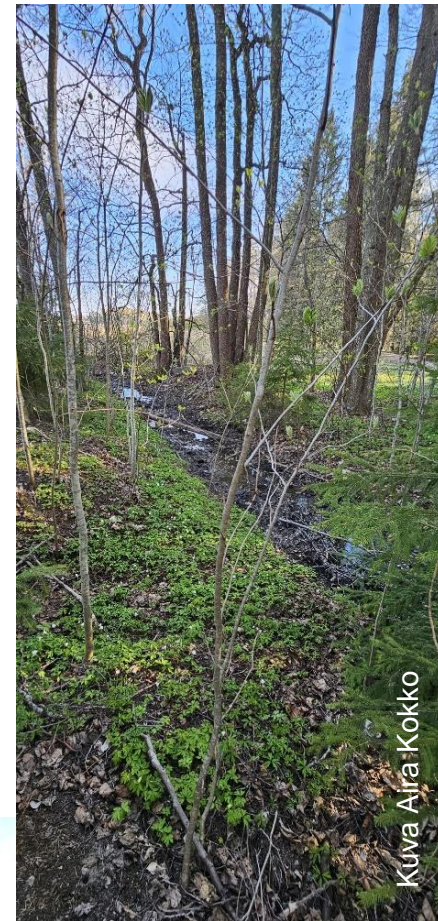

Rajauksessa huomioitavaa

- Tervalepän esiintyminen ja luonteenomaisen luhtaisen, lähteisen ja korpisen tai lehtokasvillisuuden esiintyminen.
- Toiminnallinen ekologinen kokonaisuus ottaen huomioon ominaispiirteiden turvaaminen pitkällä aikavälillä.
 - Nuoret sukkessiovaiheet mukaan rajaukseen.
 - Vesitalouden turvaamiseksi tarvittaessa ja mahdollisuuksien mukaan myös kohteelle vettä tuottava lähde, tihkupinta tai noro mukaan rajaukseen.
- Vähintään kuitenkin puuston korkeutta vastaava kaistale ympäröivää metsää tai suota mukaan.
- Rajattavan alueen sisällä voi olla pienialaisesti esim. koivun tai pajujen vallitsemia laikkuja tai avoluhtaa.
- Rajauspäätöstä suunniteltaessa on tarpeen arvioida samalla myös mahdollista hoitotarvetta.
- Jos tervaleppämetsän vesitalouden säilyminen edellyttää laajemman alueen turvaamista, on syytä selvittää luonnonsuojelualueen perustamisen mahdollisuutta laajemmalle aluekokonaisuudelle, joka sisältää myös muita luontotyyppiejä.
- Tervaleppämetsät voivat esiintyä samoilla alueilla sisämaan tulvametsien kanssa – yhteinen rajauspäätös.
- Mikäli inventoitavalla kuviolla on sekä tervaleppämetsän että tulvametsän piirteitä, luontotyyppimäärittely ratkaistaan tapauskohtaisesti ottaen huomioon luontotyyppien edustavuus, laajuus ja luonnontilaisten piirteiden säilyminen.

Heikentävät ja parantavat toimet

- Vesitalous tulee turvata. Vesitalous voi heikentyä sekä itse esiintymällä että sen valuma-alueella tai vesistössä tehtyjen ojitusten ja muun maankäytön tai vesirakentamisen/säätelyn vuoksi.
- Metsätaloustoimenpiteet heikentävät luototyypin puustorakennetta ja pienilmastoa, mutta luonnonhoidollisia toimia (esim. kuusten poisto) voidaan tehdä ELY-keskuksen ohjauksen mukaan.
- Kasvillisuuden kulumista tulee välttää tarvittaessa liikkumista ohjaamalla.
- Haitallisia vieraslajeja tulee torjua.
- Hoito perinnebiotooppina/kosteikkona tulee harkita tapauskohtaisesti.

Kuva Aira Kokko

Kuva: Seppo Tuominen

Tervaleppämetsistä kerättävät tiedot	
Saktin biotooppikuvion tiedot	
Pakolliset perustiedot	Pääryhmä, arvioija, arviointiajankohta, arviointitapa, inventointiluokka, hoitotarvearvio
Kuvioinnissa huomioitavaa	Jos kohteella esiintyy laajempia, selvästi erotettavia lehto-, luhta tai korpikuvioita, on niiden kuviointi erikseen suositeltavaa. Mosaiikkimaisilla ja pienialaisilla kohteilla kasvillisuuden kuvailuun voidaan tarkemman kuvioinnin sijaan käyttää inventointiluokan lisämääreitä ja LuTU -tyyppien prosentuaalisia peittävyysksiä.
Ojitustilanne	Pakollinen: Valitaan ojitustilanteen luokka
Inventointilk. lisämääre	37 Suolaikkuja, 38 Kangasmaalaikkuja, 39 Lehtolaikkuja, 42 Luhtainen, 43 Lähteinen
Natura-luontotyyppi	Voi olla luontotyypejä metsäluhdet (9080), puustoiset suot (91D0) ja lehdot (9050)
Puusto	Pakolliset kentät: LUONNONTILAISUUS_JA_KEHITYSVAIHE, PUULAJIVALTAISUUS.
Erityispuusto	Merkitään vähintään vallitsevan jakson tervaleppä ja muut puulajit, arvioidaan niiden määräsuhte runkolukuna (RUNKOLUKU).
LuTU-tyyppi	Tervaleppäluhdet, Korvet ja korprien alatyypit, Lehdot ja lehtojen alatyypit
LSL-luontotyyppilomakkeen tiedot	
LSL-luontotyyppi	12, Tervaleppämetsät HUOM: VALITTAVA JOKAISELLE KUVIOLLE, jos kohde jaettu useampiin kuvioihin
Määrittelykriteerit (0/1)	1: On LSL-luontotyyppi HUOM: VALITTAVA JOKAISELLE KUVIOLLE, jos kohde jaettu useampiin kuvioihin
Määrittelykriteerit (sanallinen)	1) Tervaleppä on runkoluvultaan valtapuuston runsain puulaji. Ilmoitetaan kohteen puulajit ja niiden määräsuhte
Yleiskuvaus	Kuvataan kohteen vesitalouden tilaa ja tervaleppiä: ikäjakauma, kunto, uudistuminen (taimet), lahoppuusto. Muun puuston lyhyt kuvaus. Kuvataan kasvillisuustyypejä / niiden mosaiikkia, vesipintojen vaihtelua. Valtalajit/yleiset lajit, huomionarvoiset lajit. Luonnontilaisuuden kuvaus ja heikentymisen syyt.
Rajaus	Huomioi mosaiikkimaisuus, vesitalouden turvaaminen ja nuorten sukkessiovaiheiden rajaaminen.
Luonnontilaisuus	1 = luonnontilainen tai 2 = luonnontilaiseen verrattava